

УДК 336.1

Стащук О. В.

Staschuk.Olena@ynu.edu.ua, ORCID ID: 0000-0003-2622-7353

д.е.н., проф., завідувач кафедри-професор кафедри фінансів,
Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

ЗАГРОЗИ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ ПІДПРИЄМСТВ МЕРЕЖЕВИХ СТРУКТУР В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

***Анотація.** Дослідження розкриває актуальні проблеми забезпечення фінансово-економічної безпеки мережеских структур в умовах невизначеності, спричиненої повномасштабними воєнними діями на території України. У статті авторами систематизовано наукові підходи до визначення сутності фінансової безпеки підприємницьких структур, ідентифіковано сутність фінансової безпеки мережеских структур та обґрунтовано типові характеристики, що відрізняють її від інших суб'єктів господарювання. Обґрунтовано, що особливістю мережеских структур є здатність швидко й адекватно реагувати на прогнозовані зміни зовнішнього та внутрішнього середовища майбутніх періодах, що, безумовно, є однією із умов забезпечення фінансової безпеки таких суб'єктів господарювання. Зазначено, що одним із найбільших ризиків забезпечення фінансової безпеки усіх підприємств, у тому числі й підприємств мережеского типу, є військові ризики. Разом з тим, у роботі систематизовано основні загрози фінансово-економічній безпеці підприємств мережеского бізнесу та ідентифіковано зовнішні та внутрішні загрози їх фінансовій безпеці. Окреслено основні заходи підвищення рівня фінансової безпеки підприємств мережеского бізнесу в умовах невизначеності. Встановлено, що основними наслідками негативного впливу загроз на фінансову безпеку мережеских структур, є зниження попиту, зростання цін на енергоносії, порушення логістики, зростання витрат (на забезпечення безпеки працівників, на постачання сировини та товарів); необхідність коригування стратегії розвитку мережеских структур, фінансова нестабільність. Авторами також виокремлено інструменти забезпечення фінансової безпеки підприємства мережеского типу, зокрема: моніторинг ринку збуту та прогнозування обсягів продажів, оптимізація витрат, розробка альтернативного плану дія на випадок воєнного агресії або інших шоків, проведення аналізу ризиків, створення резервних фондів та інші.*

Ключові слова: фінансово-економічна безпека, мережескі структури, загрози фінансовій безпеці, невизначеність, інструменти забезпечення фінансово-економічної безпеки, механізм формування фінансово-економічної безпеки.

Stashchuk Olena

Staschuk.Olena@ynu.edu.ua, ORCID ID: 0000-0003-2622-7353

Doctor of Economics, Professor, Head of the Department of Finance,
Lesya Ukrainka Volyn National University, Lutsk

THREATS TO THE FINANCIAL AND ECONOMIC SECURITY OF ENTERPRISES WITH NETWORK STRUCTURES IN CONDITIONS OF UNCERTAINTY

***Abstract.** The study reveals topical issues of ensuring financial and economic security of network structures in the context of uncertainty caused by full-scale military operations on the territory of Ukraine. In the article, the authors systematize scientific approaches to defining the essence of financial security of business structures, identify the essence of financial security of network structures and substantiate the typical characteristics that distinguish it from other business entities. It is sub-*

stantiated that a feature of network structures is the ability to respond quickly and adequately to the predicted changes in the external and internal environment in future periods, which is undoubtedly one of the conditions for ensuring the financial security of such business entities. It is noted that one of the greatest risks to the financial security of all enterprises, including network-type enterprises, is military risks. At the same time, the paper systematizes the main threats to the financial and economic security of network business enterprises and identifies external and internal threats to their financial security. The main measures to increase the level of financial security of network business enterprises in conditions of uncertainty are outlined. It is established that the main consequences of the negative impact of threats on the financial security of network structures are a decrease in demand, rising energy prices, disruption of logistics, increased costs (for ensuring the safety of employees, for the supply of raw materials and goods); the need to adjust the development strategy of network structures, financial instability. The authors also highlight the tools for ensuring the financial security of a network-type enterprise, in particular: monitoring the sales market and forecasting sales volumes, optimizing costs, developing an alternative action plan in case of military aggression or other shocks, conducting risk analysis, creating reserve funds, and others.

Key words: financial and economic security, network structures, threats to financial security, uncertainty, tools for ensuring financial and economic security, mechanism for the formation of financial and economic security.

JEL Classification: G30

DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-1256-2023-39-33>

Постановка проблеми. Фінансово-економічна безпека та високий її рівень на підприємствах усіх типів, форм власності та організаційно-правових форм господарювання є одним із найважливіших індикаторів не лише їх успішної діяльності, а й здатності суб'єктів господарювання до стійкого розвитку у майбутніх періодах. В умовах воєнного стану забезпечення цієї складової безпеки стає критично важливим завданням, оскільки саме фінансова діяльність визначає можливості підприємства як платника податку, інвестора та виробника певних товарів. Динамічні зміни, що відбуваються у економічних, політичних та соціальних аспектах є наслідком суттєвого зниження економічної активності суб'єктів господарювання, скорочення найманих працівників та зростанням фінансових ризиків. У таких умовах, підприємства повинні забезпечувати не тільки свою власну безпеку, а й бути готовими до різних викликів та несподіваних змін на ринку.

Саме забезпечення фінансової безпеки допомагає суб'єктам господарювання зберегти свою фінансову стійкість та готовність до різних сценаріїв розвитку подій. Вчасно ідентифіковані загрози дозволяють знизити рівень фінансового ризику, зберегти або підтримати достатній рівень ліквідності та забезпечити фінансову стабільність суб'єктів господарювання в умовах кризових явищ. Таким

чином, достатній рівень фінансової безпеки суб'єкта господарювання в умовах воєнного стану допомагає зберегти свої позиції на ринку, довіру стейкхолдерів, а також забезпечує його успішне функціонування у майбутніх періодах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика забезпечення фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарювання, ідентифікації її загроз, ризиків та формування механізму забезпечення стало предметом дослідження численних наукових досліджень як зарубіжних, так і вітчизняних науковців. Так, ґрунтовні дослідження у сфері фінансової безпеки підприємств здійснювали такі зарубіжні вчені-економісти, як Л. Акофф, І. Аннсофф, Т. Коупленд та інші.

Варто відзначити також й вітчизняних науковців та практиків, котрі проводили свої дослідження у напрямі забезпечення фінансово-економічної безпеки економічних агентів: О. Ареф'єва, О. Барановський, І. Бланк, І. Геєць, А. Єпіфанов, М. Єрмошенко, Л. Лігоненко, М. Мікуліна, Н. Пойда-Носик, Н. Реверчук, О. Савчук та інші.

Постановка завдання. У контексті вище зазначеного, варто звернути увагу на те, що існуючі наукові дослідження у сфері фінансової та економічної безпеки стосуються у своїй більшості промислових та торгівельних підприємств, банківських установ та страхових

компаній. Разом з тим, недостатньо уваги приділено безпековим аспектам функціонування підприємств мережевого бізнесу, суб'єктам малого та середнього підприємництва. Враховуючи такий стан досліджень, метою нашої роботи є систематизація та ідентифікація загроз фінансово-економічній безпеці мережевих структур з урахуванням особливостей їх функціонування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Звертаючись до теоретичної концептуалізації фінансової безпеки суб'єктів господарювання, відзначимо про відсутність єдності у наукових підходах вчених щодо її розуміння. Так, О. А. Ареф'єва у своїх дослідженнях зазначає, що фінансова безпека підприємства характеризується ефективністю використання фінансових ресурсів, прибутковістю та рентабельністю бізнесу [1]. Н. Я. Кравчук та О. Ю. Мелих стверджують, що фінансова безпека підприємства забезпечується через гарантування нерозповсюдження комерційної таємниці, корпоративної інформації, здатності суб'єкта господарювання своєчасно та адекватно реагувати на динамічні зміни зовнішнього середовища тощо [2]. Варто відзначити також й дещо інший підхід до трактування фінансової безпеки підприємств, запропонований О. В. Сусіденко. Науковець вважає, що фінансова безпека підприємства забезпечується шляхом здатності підприємства визначати та реагувати на усі види фінансових загроз протягом досліджуваного періоду часу [3].

Безперечно, такі підходи мають право на існування та з ними варто погодитися, проте усі вони відображають різні напрями забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання. В умовах глобалізації з метою підвищення ефективності функціонування бізнес-структур, особливе місце належить підприємствам мережевого типу. Відзначимо, що наукова література щодо фінансової безпеки економічних агентів не виокремлює поняття фінансової безпеки мережевих структур, проте динамічний розвиток такого типу підприємств та особливі типологічні характеристики їх функціонування свідчать про необхідність її формулювання.

Розглянемо детальніше, що розуміють під суб'єктами господарювання мережевого типу. Як правило, під мережевою структурою у сфері господарювання розуміється мережева організація, мережеві форми організації, між-

фірмові мережі, організаційні мережі, гнучка спеціалізація, квазі-фірма тощо. Шведюк О. зазначає, що релевантною ознакою, яка визначає можливість віднесення підприємства до мережевого типу, є автономність економічних агентів; такі агенти є взаємозалежними між собою в одержанні економічних та фінансових результатів [6]. Зазначимо також, що підприємства мережевих структур мають такі переваги та особливості свого функціонування:

- здатність швидко реагувати на зміни та виклики зовнішнього середовища та підвищення конкурентоспроможності;
- підвищення ефективності міжнародного бізнесу;
- поєднання матеріальних та нематеріальних інтересів підприємств-учасників;
- здійснення своєї діяльності в умовах стрімких змін інформаційно-комунікаційних технологій;
- можливості широкого доступу до усіх видів ресурсів;
- зниження трансакційних витрат та провадження активної інноваційно-інвестиційної діяльності [4; 5].

На наш погляд, фінансово-економічна безпека підприємств мережевих структур є таким фінансовим станом суб'єкта господарювання мережевого бізнесу, що забезпечується високим рівнем прибутковості, зниженням витрат, високим рівнем інноваційно-інвестиційної активності через ефективне використання матеріальних, трудових, інформаційних та фінансових ресурсів, новітніх форм інформаційно-комунікативних технологій та здатності швидкої адаптації до впливу зовнішніх та внутрішніх загроз.

Розуміння та виокремлення напрямів забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємств мережевих структур неможливе без ідентифікації відповідного механізму забезпечення такої безпеки. Одним із важливих елементів механізму забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємств мережевого типу є виявлення загроз фінансовій безпеці підприємств мережевих структур та пошук способів нейтралізації або мінімізації негативного їх впливу на рівень фінансової безпеки.

В умовах воєнного стану в Україні постає проблема збільшення кількості загроз та впливу ризиків на фінансово-економічну безпеку підприємства мережевої структури, як елемента його загальної безпеки, яка забезпе-

чує фінансову стійкість суб'єкта та здатність до розвитку у різних умовах. Відзначимо, насамперед, що забезпечення фінансової безпеки підприємницьких структур повинно забезпечуватися виявленням на ранніх стадіях внутрішніх та зовнішніх загроз їх функціонуванню. У своїх дослідженнях нами запропоновано під загрозами фінансовій безпеці розуміти множинність несприятливих чинників, що здійснюють комплексний вплив на суб'єкта підприємницької діяльності та призводять до зниження рівня їх фінансової стійкості, прибутковості та втрати можливостей для подальшого їх розвитку [7].

Процес забезпечення фінансової безпеки підприємств мережевих структур тісно пов'язано із наявністю значної кількості макро-економічних та мікроекономічних загроз.

На наш погляд, основними внутрішніми (мікроекономічними) загрозами фінансовій безпеці мережевих структур, є: незадовільні значення фінансових показників, зокрема зниження прибутку, зростання трансакційних витрат та обсягів заборгованості, низька ефективність фінансового планування, некваліфіковане управління підприємством, низький рівень ефективності управління ризиками, недостатній рівень матеріально-технічного забезпечення, зниження ефективності збутової діяльності, проблеми в логістиці постачання та збуту, неефективне використання фінансових ресурсів, недостатній рівень кібербезпеки тощо.

Разом з тим, макроекономічними (зовнішніми) загрозами фінансовій безпеці підприємств мережевих структур є: воєнні дії на території України; політична та економічна нестабільність в країні; високий рівень конкуренції на ринку; недосконале законодавство: зміни в законодавстві, пов'язані з оподаткуванням, регулюванням ринків; ускладнений доступ до кредитних ресурсів через їх високу вартість та обмеженість; нестача інвестиційних ресурсів; зниження рівня життя населення, падіння обсягів заощаджень.; кібератаки та фішинг.

Проведена систематизація загроз фінансовій безпеці підприємств мережевих структур, необхідно констатувати, що важливе місце в умовах сьогодення належить воєнним загрозам. Саме такий тип загроз фінансово-економічній безпеці визначає умови невизначеності для підприємств мережевих структур. Основними наслідками такої ситуації є:

1. Зниження попиту: воєнний стан призвів до скорочення попиту на продукцію підприємства, оскільки люди зосереджують свої зусилля на інших важливих потребах, наприклад, на забезпеченні безпеки своїх сімей та домівок. Це, у свою чергу може призвести до скорочення виробництва та прибутку.

2. Зростання цін на енергоносії: умови воєнного стану впливають на збільшення цін на енергоносії та ресурси, що призводить до збільшення витрат на виробництво.

3. Зміна ринкових умов, що може вплинути на вартість сировини, зміну конкурентної ситуації на ринку та зниження обсягу замовлень. 4. Обмеження руху товарів, пов'язаних із зміною логістичних шляхів, наслідком чого є проблеми як із виробництвом, так і зі збутом продукції.

5. Збільшення витрат на забезпечення безпеки працівників, охорону майна та інших потреб, що може призвести до зниження прибутку та фінансової стабільності.

6. Необхідність внесення змін до стратегії розвитку підприємств, що може бути причиною зменшення обсягів виробництва, перенесенням виробництва в інші регіони або країни.

7. Ризики для інвесторів: зниження довіри інвесторів до підприємства, що призводить до зниження капіталізації та збільшення ризиків інвестицій.

8. Зменшення доступності фінансових ресурсів: висока вартість позикових ресурсів, зниження кредитоспроможності суб'єктів господарювання призводять до обмеженого доступу позикових фінансових ресурсів та, як наслідок, зниження можливостей розширення виробництва суб'єктами господарювання.

Зважаючи на існуючі загрози, можна виділити перелік способів забезпечення фінансової безпеки підприємств мережевих структур в умовах воєнного стану. Такі заходи можна поділити та заходи фінансового та нефінансового характеру. Зокрема, серед заходів фінансового характеру можна виокремити такі, як система фінансового моніторингу, формування достатнього обсягу фінансових резервів, активне використання фінансових інструментів та управління фінансовими ризиками. Отже, окремим інструментом забезпечення фінансово-економічної безпеки повинна стати розробка та впровадження системи фінансового моніторингу, що сприятиме підвищенню ефективності контролю за власними фінансовими ресурсами суб'єктів

господарювання та дозволить вчасно виявляти відповідні ризики та загрози. Формування на підприємствах оптимальних обсягів фінансових резервів на випадок непередбачуваних подій, призводять до зменшення обсягів продажів, збільшення витрат та ризику невиконання зобов'язань контрагентам, є життєво необхідним для суб'єктів господарювання в частині збереження можливостей у майбутньому зберегти свій потенціал в невизначених умовах. Ще одним заходом підтримання достатнього рівня фінансової безпеки підприємств є активне використання фінансових інструментів, зокрема таких, як страхування, форвардні та опційні контракти, інвестиції у фінансові інструменти зі стабільними доходами. Не менш важливою у механізмі забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємств мережевих структур є також розробка та впровадження ефективної системи управління ризиками, що дозволяє виявляти, аналізувати та управляти ризиками, пов'язаними з фінансовою діяльністю підприємства в умовах війни.

Нефінансовими заходами щодо забезпечення достатнього рівня фінансово-економічної безпеки підприємств мережевих структур можуть стати:

– наявність, розробка та реалізація ефективної стратегії управління фінансовими ресурсами, що дозволить досягти оптимального рівня ліквідності, прибутковості, фінансової стійкості шляхом контролю та оптимізації витрат в умовах нестабільності;

– диверсифікація продуктового портфеля, що призводить до розширення джерел доходів підприємства, а також зменшує його ризики при настанні несприятливих умов у певних сегментах ринку;

– побудова ефективної системи внутрішнього контролю, що дозволяє виявляти та запобігати фінансовим порушенням;

– тісна взаємодія з програмами підтримки бізнесу тощо.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, розгляд проблематики забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємств мережевих структур показав нагальну необхідність проведення таких досліджень з огляду на підвищення ролі підприємств такого типу в умовах глобалізації та цифровізації національної економіки. Варто відзначити, що визначена нами сутність та теоретична концептуалізація фінансово-еко-

номічної безпеки підприємств мережевих структур відображає комплексний підхід до її розуміння з урахуванням типологічних характеристик функціонування такого типу суб'єктів господарювання. Ідентифіковані макроекономічні та мікроекономічні загрози фінансово-економічній безпеці підприємств мережевих структур дозволять у подальших дослідженнях розробити дієвий механізм механізму управління фінансово-економічною безпекою мережевих підприємницьких структур з урахуванням загроз зовнішнього та внутрішнього середовища.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ареф'єва О. В., Кузенко Т. Б. Економічні основи формування фінансової складової економічної безпеки. *Актуальні проблеми економіки*. 2009. № 1. С. 101–107.

2. Кравчук Н. Я., Колісник О. Я., Мелих О. Ю. Фінансова безпека : навчально-методичний посібник. Тернопіль : Вектор, 2010. 277 с.

3. Сусіденко О. В. Фінансова безпека підприємства: теорія, методи, практика : монографія. Київ : ЦУЛ, 2016. 128 с.

4. Шацька З. Я., Бурлак А. О. Сутність та класифікація мережевих підприємницьких структур. DOI: <https://doi.org/10.32782/bses.79-19>

5. Вікторов Б. В. Типи мережевих підприємств у міжнародному бізнесі. DOI: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2020-58-26-39>

6. Шведюк О. Визначення мережевої структури як сучасної форми координації економічної діяльності. *Актуальні проблеми економіки*. 2010. № 5 (107). С. 22–29.

7. Стащук О. В. Сучасна парадигма фінансової безпеки акціонерних товариств : монографія. Тернопіль, 2018. 398 с.

8. Вудвуд В. В., Батієвська, О. В. Фінансова безпека підприємства: сутність, цілі, принципи та шляхи забезпечення. *Підприємництво і торгівля*. 2019. № 25. С. 89–93. DOI: <https://doi.org/10.36477/2522-1256-2019-25-12>

REFERENCES

1. Arefyeva, O. V., Kuzenko, T. B. (2009), Economic foundations of the formation of the financial component of economic security, *Aktualni problemy ekonomiky*, no. 1, pp. 101–107. (in Ukrainian)

2. Kravchuk, N. Ya., Kolisnyk, O. Ya., Melykh, O. Yu. (2010), Financial security: educational and methodological manual. Ternopil: Vektor, 277 p. (in Ukrainian)

3. Susidenko, O. V. (2016), Financial security of the enterprise: theory, methods, practice: monograph. Kyiv: TSUL, 128 p. (in Ukrainian)

4. Shatska, Z. Ya., Burlak, A. O. Sutnist ta klasyfikatsiya merezhevykh pidpryyemnytskykh struktur. DOI: <https://doi.org/https://doi.org/10.32782/bses.79-19> (in Ukrainian)

5. Viktorov, B. V. Types of network enterprises in international business. DOI: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2020-58-26-39> (in Ukrainian)

6. Shvedyuk, O. (2010), Defining the network structure as a modern form of economic activity coordination. *Actual problems of the economy*, no. 5. (107), pp. 22–29. (in Ukrainian)

7. Stashchuk, O. V. (2018), Modern paradigm of financial security of joint stock companies: monograph. Ternopil, 398 p. (in Ukrainian)

8. Vudvud, V. V., Batiyevska, O. V. (2019), Financial security of the enterprise: essence, goals, principles and ways of ensuring, *Pidpryyemnytstvo i torhivlya*, no. 25, pp. 89–93. DOI: <https://doi.org/10.36477/2522-1256-2019-25-12> (in Ukrainian)

*Стаття надійшла до редакції
23 листопада 2023 р.*